

אגרת מספר 176 עקבות בחול – גששות עם עופר אבל

ב- 19.6.20 נפגשנו (28 איש) בשעה 6:30, ליד השער של מפעל פרוטרום לשעבר. צמצמנו רכבים והמשכנו על דרך עפר צמודה לפסי הרכבת עד פינת מכון 3 של רפא"ל. ההגעה למקום אינה אפשרית באופן חופשי. צריך לתאם עם מחלקת הביטחון של רפא"ל ועם הביטחון של הרכבת. אסור לצלם ליד הגדר של המכון. בעונה הזאת צריך תיאום נוסף עם פקח רשות שמורות הטבע, כי הוא עובר כל בוקר על הדרך הזאת בדרכו לחוף לבדיקת עליית צבות ים להטלה על החוף. (לסיור הזה ביקשנו לא להביא כלבים).

עופר הגיע עם עוזרים: איריס אבל ואור ברגהאוס (מאלמגור).

קצת על עופר למי שלא מכיר – עופר ואיריס גרים בהילה. עופר הוא מדריך ותיק. בשנים האחרונות עופר ואיריס (שעזבה את העבודה בבנק לטובת העניין) מתמחים במיומנויות עתיקות – "סדנאות של פעם": ליקוט, הדלקת אש, גילוף, קליעה, גששות, הכנת כלי צור, הכנת חבלים מצמחיית בר ועוד. מעבר לזה עופר עושה גם: מסעות להעצמה וגיבוש בעיקר חניכה והישרדות לנוער ובני מצווה, סיפורים על שמיים וכוכבים, בנייה והעפת עפיפונים וגם הדרכות בחו"ל.

עופר פתח בהקדמת רקע וכללי התנהגות. בהמשך הלכנו כ-250 מטר במשך 2.5 שעות וראינו עקבות של כ-25 בעלי חיים שונים (ראינו חגב וחיפושיות חיים). חזרנו לרכבים ונסענו לעין המפרץ לגן התומר לטובת סגירת עונה וסיכום שנה + כיבוד.

גששות. כפתיח מצוי איתי סיפור יפה, ואני משתף אותו - מתוך: משקפיים 31- אדמה. דצמבר 1997.

החול, הצל והזמן – יעקב חבקוק

ב-1992 קמתי והצטרפתי לגששים בדווים בעבודתם, כדי ללמוד את המקצוע, ושהיתי במחיצתם עד 1995. בשנים אלה נהפך הסתום למוכר, ומה שקודם נעלם מעיני היה לסימן המלמד משהו. ישבתי עם בדווים מבוגרים וביקשתי להבין מפיהם איך הם קוראים את שפת האדמה. היו שהצביעו על סימנים קלים בחול והסבירו שזו עקבה של גבר וזו של אשה, וזה סימן של מישהו שחדר לשטח אתמול וזה סימן טרי, ואני השתוממתי: איך?!

יום אחד הפניתי את השאלה לבדווי זקן אחד, שהוא בעיני אנציקלופדיה מהלכת לחכמת המדבר. הוא שלח אלי מבט ארוך, ינק מהסיגריה המלופפת שלו יניקה ארוכה ושאל: "הגד, אתה יודע לקרוא?" "כן!" עניתי. "והמילים שאתה קורא, ממה הן מורכבות?" "מאותיות". "גם אני יודע לקרוא", אמר, "אבל לא מילים. אני יודע לקרוא את שפת האדמה. אני מביט באדמה, מעיין בה, רואה טביעת רגל, שיח שבור, אבן שהוזזה מהמקום, טשטוש שמקורו בשיח שעף והתגלגל ברוח. כל אדם משאיר סימנים בשטח, ואני יודע להבחין בסימנים האלה ולקרוא אותם". "אנא, למד אותי מעט מחכמתך", הפצתי בו. "אספר לך סיפור", אמר וחיוך רחב התפשט על פניו.

יום אחד נעלם אביו של נער צעיר, והוא יצא לחפש אחריו. שעות ארוכות הלך הנער בשבילי המדבר, סרק את ערוצי הנחלים וטיפס על הגבעות, אבל את אביו לא מצא. עייף התיישב על אבן, מחה את זיעתו ונמלך בדעתו היכן ימשיך בחיפושיו. עודו מהרהר והנה מרחוק ראה איש הולך במדבר. הנער קם וקרב אליו, בירכו לשלום ושאל: "אולי ראית בדרכך בדווי הולך עם גמל? אבא שלי נעלם עם הגמל שלו". "האם אביך צולע?" החזיר לו ההלך בשאלה. "כן! אבא צולע! איך ידעת?" "והאם החזיק בידו מקל?" המשיך ההלך לשאול. "כן! היה לו מקל ביד! תמיד הוא הולך ומקל בידו", השיב הבן. "והאם

הגמל שלו שתום עין?" "נכון! הגמל של אבא עיוור בעינו האחת!" ענה הבן וקולו מביע פליאה. "והאם הגמל נושא תמרים על גבו?" "כן! כן!" קרא הבן בהתרגשות. "זה אבא שלי וזה גמלו! אנא, הגד לי איפה ראית אותם!" "האמת, יא איבני, אני לא ראיתי אותם. ובכלל, לא פגשתי איש מלבדך זה יומיים תמימים", ענה ההלך. "אתה לועג לי?" כעס הבן. "איך אתה יודע לתאר בדיוק אותו ואת גמלו, ובכל זאת אתה טוען שלא ראית אותו? איך אתה יודע את כל הפרטים האלה?" ענה ההלך: "אף שלא ראיתי אותם בעיני אני יודע בוודאות שהם נחו זמן מה מתחת לעץ הזה, ואני יכול גם לומר לך שהם הלכו מכאן לפני שלוש שעות בערך". "אבל איך אתה יודע את כל אלה אם לא ראית אותם במו עיניך? איך אתה יודע שאבי צולע, שהוא מחזיק בידו מקל, שהגמל שלו שתום עין ושעל גבו של הגמל משא תמרים?, תמה הנער. "אמנם מעולם לא ראיתי אותם בעיני, אבל על פי העקבות אני יודע", השיב ההלך. אולי תראה לי את העקבות ותסביר לי איך אתה לומד מהן את כל מה שסיפרת לי", ביקש הנער. הוביל ההלך את הנער אל העקבות, הצביע עליהן ואמר: "הבט על העקבות שבחול: אלה עקבות הרגליים של אבא שלך, אלה עקבות הגמל ואלה סימני המקל. הבט על עקבות הרגליים של אבא שלך – העקבה של רגל שמאל עמוקה יותר וגדולה יותר מהעקבה של רגל ימין, פירוש הדבר שהוא צולע. עכשיו הבט על העקבות שלי", אמר וטבע את סימני נעליו בחול. "העקבות של אבא שלך עמוקות יותר, מכאן שהוא שמן ממני. הנה, אלה סימני המקל שהחזיק בידו". "לא יאמן! והאם תוכל לומר לי איך אתה יודע שהגמל של אבא שלי עיוור בעינו האחת? הרי עין הגמל אינה נוגעת בחול ואינה משאירה סימנים ולא עקבות!" צחק ההלך ואמר: "אמנם עין הגמל אינה מגיעה אל האדמה ואינה נוגעת בה, אבל הסתכל על העקבות שליד העשב, אינך רואה שהגמל אכל רק מהצד הימני?" הביט הנער בעקבות ובשיחים ואמר: "פלא פלאים! ואמור לי, בבקשה, מאין לך שהגמל נשא תמרים? האם גם התמרים מטביעים עקבות בחול?" "בוא" אמר ההלך לנער ואחז בידו. הלכו כברת דרך, ואז עצר ההלך ואמר: "הבט כאן, על נחיל הנמלים הרוחשות במקום הזה. מפני שהיו התמרים דחוסים בשקיהם ומחמת חום המדבר נשרו כמה טיפות של עסיס תמרים על הקרקע..." שתק הנער ואחר כך שאל: "ואיך יכולת לקבוע את הזמן? איך ידעת שהם יצאו מכאן לפני שלוש שעות?" הוביל ההלך את הנער אל עץ סמוך ואמר לו: "כאן, מתחת לעץ הזה, נחו אבא שלך וגמלו. אינך רואה?" "אני רואה", ענה הנער ובחן את הסימנים, "אבל איך ידעת שלפני שלוש שעות היו כאן, ולא לפני חמש שעות?" צחק ההלך שוב ואמר: "ראה היכן צילו של העץ. אתה חושב שאבא שלך היה יושב במקום גלוי לשמש?" "לא! אני בטוח שהוא נח בצל", ענה הבן. "אני בדווי בן המדבר, ומניסיוני אני יודע שהמקום שישב בו אביך היה מוצל עד לפני כשלוש שעות. מאחר שגם אני, כמו אביך, לא הייתי עוזב מקום מוצל אלא אם כן נעלם הצל והשמש קופחת במקומו, אמרתי שאבא של עזב את המקום לפני שלוש שעות!"

הבדווי הזקן נטל במלקחי הברזל גחלת לוחשת מגומת המדורה, הצית את הסיגריה הכבויה שלו, ינק ממנה בהנאה, נשף את העשן לאט לאט, הביט רגע ושניים וחיך.

מבוא של עופר

המרחב הזה, הקרוב לרפא"ל הוא אזור מזוהם, שיש בו מעט פעילות אדם. הרבה שיטות כחולות. בדרך כלל קיבון של אנפות ומגלנים. יש כאן תהליך של התייצבות חולות. בהתאמה להתייצבות החולות

יש התאמה של בעלי חיים. החול הקוורצי (שלוחה צפונית של חולות הסהרה) ברובו נעצר בקרן הבולטת של הכרמל. קרן הכרמל גורמת לערבול של הזרמים צפונה ממנה ולהשקעת יתרת החול הקוורצי במפרץ. צפונה מעכו אין יותר חול קוורצי. בחוף הישראלי יש מחסומי בנייה ומרינות שממעטות מאד את המשך השקעת החול. לכן יש תהליך של ייצוב החול. לתהליך יש הגדרות: חול נודד נחשב עד 15% צמחיה. 15-30% צמחיה נחשב כחצי-מיושב. יותר מ-30% נקרא מיושב.

בעלי חיים אוהבי חול נקראים פסאמופילים. גרבילי חוף וחולות נעלמו מהמרחב הזה.

הגששות מחליפה כיום את הצורך בלכידה במלכודות. רק כאשר יש ספק שמים מלכודות ו/או מצלמות שביל.

הגששות היא ידע עתיק שתמיד ליווה את האדם, מעצם היותו צייד. הגששות היא הקשבה לטבע – קולות, גללים ("צואולוגיה" – "מדעי הקאקי"), עקבות ועוד. הגששות מאפשרת להיות בשטח ולהבין אותו גם מבלי לראות בעלי חיים. ההתרחקות של עולמנו כיום מהטבע, הפכה אותנו לעיוורים. הגששות אם כן היא כלי נהדר להדרכת קבוצות בסביבה הטבעית. כלי עזר נוסף.

לגבי צילום עקבות – נכון לצלם בבוקר או בדמדומים, כאשר אין תאורת שמש ישירה מלמעלה, זה עוזר לחדד את סימני העקבות ולהדגיש אותן. נכון לצלם תמיד עם קנה-מידה, ולפחות שתי תמונות – אחת מלמעלה ואחת מהצד ואם יש המשך עקבות רצוי גם.

מי שמוביל את הנושא בארץ הוא אסף בן דוד, שעושה גם קורסי גששות עם הכרה בינלאומית.

יצאנו לדרך ולעקבות

- לפי העקבות ניתן לראות את כיוון ההליכה של בעל החיים.
- עקבות של כלביים. תן ושועל דומים מאד לכלב. אבל, ההתנהגות שונה. תן ושועל הולכים ישר, **דגם ההליכה** של הכלב שונה. הוא תמיד בודק ומריח בצדדים ולכן לא הולך ישר. לתן כרית משולשת ושתי האצבעות הקדמיות מוארכות. אצל כלביים בשונה מהחתוליים רואים ציפורניים. שועל דומה לתן. מרכז העקבה הוא שער ולכן לא רואים את כל הכרית. בכלביים חללי העקבה יוצרים סוג של איקס (X).
- עקבות של חתוליים. הכרית יותר טרפזית. מנח האצבעות יותר קדימה. חללי העקבה לא יוצרים איקס.
- עקבות של סרטן חולות – חולון החוף.
- עקבות חיפושית – גרירת בטן. צפיפות עקבות. עופר קורא לזה "טרקטור". יש עקבת רגל בולטת שמראה את כיוון ההליכה.
- הליכה תת-חולית של ארינמל. מתחת לחול הוא הולך אחורה, מעל החול הוא הולך קדימה.
- עקבות חגב. עקבות בטן שנמשכת. לפעמים הן מסתיימות בבת אחת, כי החגב קפץ.
- מחילה עם בנייה של טרמיט.
- עקבות של נחש דק. לפי הדחיפה של החול ניתן לזהות לאיזה כיוון הוא התקדם.
- עקבות של חומט פסים, דומה לנחושית.
- בחול בתנאים של רוח חזקה, נעלמות העקבות תוך שעה. בכל סוג קרקע הפעילות שונה. ניתן על פי חוזק העקבות לקבוע מתי עבר כאן בעל החיים.
- חומט גמדי.
- מחילת סרטן עם המון עקבות סביבה. יורם הדר הוסיף שעומק המחילות שבדק היו 70-80 ס"מ. הם חייבים להגיע לשכבת לחות.
- ציפורים – 3 אצבעות קדמיות, בחלקן גם אצבע אחורית. אצבע אחורית בולטת היא מאפיין של ציפורי עצים. כך גם זווית חדה בין האצבע הראשונה לשלישית, וההיפך. אצל ציפורי קרקע

- הזווית בין האצבעות רחבה ולרוב לא רואים סימן לאצבע אחורית. לחופמאים אין סימן לאצבע אחורית, הם פעילי קרקע.
- עקבות כרוון. הגדרה של עופר "עין שסביבה יש ציפור". לכרוון אצבע קדמית שנראית כמו טיפה. המרווח בין העקבות מראה על צעד גדול ועל רגליים ארוכות. אצל סיקסק הזווית בין האצבעות מאד רחבה, מעל 90 מעלות.
 - הליכה תת-חולית של זחל של זבוב טורף
 - חורים של גדיה – חיפושית טורפת ליד מקווה מים. גודלה כ- 2 ס"מ. הזחל מתחפר באדמה במחילה אנכית עם פתח עגול. הוא עולה למעלה ומחזיק קונטרה על הקיר כשהלסתות שלו בחוץ. כך הוא אורב לטרף. אחרי שתפס כזה הוא צונח לעומק המחילה האנכית ואוכל.
 - עקבות נחש מאסיבי (לא קמטון, שמשטחי ההחלקה שלו מאד רחבים). כנראה צפע.
 - עקבות צוצלת. זווית רחבה ואצבע אחורית, כלומר נמצאת גם על עצים. יונאי עם עקבות קטנות.
 - עקבות קרפדה. דו-חי. צפרדע ואילנית רק קופצות, כך גם קרפדות צעירות. קרפדה בוגרת הולכת.
 - לטאות עושות עקבות בקו ישר. סימן ברור של הזנב וסימני רגליים בהליכה מסורגת כאשר הזרת פונה לכיוון אחר.
 - עקבות שנונית. הזרת מאד ארוכה. האצבעות האחוריות ארוכות ומשוננות (חולות או נחלים). יש להן התאמה מיוחדת לחולות. העפעף התחתון נע. הוא שקוף למחצה. יש להן גם לשון ארוכה שמנקה את העפעף. (אצל נחשים העפעף התחתון והעפעף העליון התאחו ולמעשה הם רואים דרך משקפיים). שנונית שנבהלת מרימה את הזנב כדי להוריד חיכוך ולהגביר את המהירות.
 - עקבות ישימונית. שממית קרקע. לא זוחלת ולכן אין סימני זנב. העקבות עגולים ומסורגים.
 - עקבות עורף אפור ("עורב החוף המצוי"). לפעמים מנתר, הרבה הולך. רואים מפרקים. אצבע אחורית ארוכה, הזווית בין האצבעות צרה. כ- 8 ס"מ.
 - טורפים מחרבנים על מקום גבוה. ניתן לראות בגללים תוכן ושאריות מהמזון שאכל בעל החיים. בצואת תן מעוכה שראינו היו גם סימני פירות וגם שערות.
 - עקבות נמיה. כרית לא סימטרית ואצבעות מאורכות וקצת סימני ציפורניים.
 - עקבות חולדה. כוכב של 5 אצבעות, 3 מהן קדימה. זו רגל אחורית. בניגוד לכלביים, כאן במכרסמים הרגל האחורית כבדה וגדולה יותר מהקדמית. לחולדה ברגל הקדמית יש רק 4 אצבעות. אפשר לדעת את כיוון ההליכה לפי צורת ההליכה / דגם ההליכה. אצל החולדה זה דומה למריון, אלא שזה יותר מדלג (גם גרביל). אצל המריון ההפרש בגודל בין הרגל הקדמית לאחורית גדול יותר.
 - עקבות קיפוד. יש כאן רישום עוקב, כלומר הרגל האחורית עולה על עקבת הרגל הקדמית. העקבות גדולות יותר מאלו של החולדה.
 - ניתן לקבוע גובהו של אדם לפי עקבותיו. הגובה שווה למרחק 3 צעדים.
 - עקבות רב-נדל ארסי. סימני בטן וסימני רגליים בצדדים שאינם ברצף בגלל גל תנועת הרגליים שהוא עושה.
 - עקבות דר-חול השיח. חילזון שעולה בתקופות היובש על צמחייה ל"קיוט". בתנועתו הוא מדביק גרגרי חול ואז מתקדם.
 - עקבות מריון. המרחק בין העקבות האחוריות לקדמיות גדול.
- עופר ממליץ על "מגש עקבות" (עם חרסית) שכל אחד יכול לעשות בבית או בשטח. עופר גם ממליץ לעשות ליד הבית "מדפסת עקבות" עם פחם ודבק קל. הוראות אפשר למצוא באתר שלו.
- בהתאם לעונה דיברנו גם על עקבות של צבות הים החומות והירוקות שעולות לחוף בעונה זאת להטיל. כאן סיימנו עם אמירה של זמירה – "עופר אתה מהפנט".

חזרנו לרכבים ונסענו ל"גן התומר" בעין המפרץ.

גן התומר – סיפר דורון גילי – באמצע שנות ה-30 של המאה הקודמת, סיירו כאן בשטחים לקראת קניית האדמות והתיישבות. היה כאן עץ דקל בודד ובולט. העץ כבר איננו. אבל הוא הפך לסמל / לוגו של עין המפרץ.

בהמשך הייתה כאן עזובה. יגאל דפני, חבר הקיבוץ, ביחד עם שלמה אשכול (ארכיטקט), תיכננו את המקום. היו כאן 4 חוטרים בני העץ שמת. בינתיים אחד מהם כבר איננו. ליד הדקלים יש במה ומסביב (אמפי) תיאטרון של דשא. חג השבועות נחוג כאן. יש כאן גם פינת זיכרון לבנים עם שביל ושדרת דקלים שמחברת לבית הקברות. לאורך השביל מוצבות אבנים ועליהם כתבי משוררים.

מאחורי הבמה יש בריכה עם צמחי מים ונוף מול הביצה לשעבר ושדות חקלאיים היום. כשהיינו פרח במקום סם הכלב המזרחי.

כיבוד – נהנו מהכיבוד שהבאנו. וכששבענו עברנו לסיכום השנה.

סיכום – גדעון סיכם בשם הצוות. עברנו על הסיורים שהיו ושלא (בגלל הקורונה). נגענו גם קצת בתכנית לשנה הבאה.

תודה על שנה מופלאה.

זהו. תודה גדולה לעופר אבל שפתח לפנינו בצורה "מהפנטת" את נושא הגששות. תודה לעוזרים – איריס אבל ואור ברגהאוס.

מספר הנייד של "סדנאות של פעם" – 0507405367. פרטי של עופר – 0546645622.

www.nomads.co.il וגם Abel44@gmail.com

רשם גדעון סגלי